

jaarverslag 2009

NEDERLANDSE
Museumvereniging

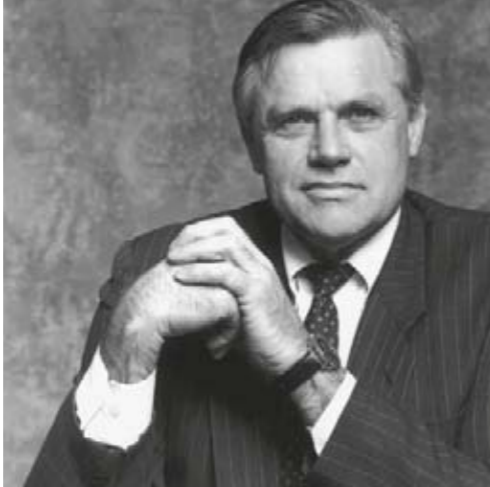
inhoud

Voorwoord door Eric Fischer	1
Inleiding	3
1. BELANGEN BEHARTIGEN	4
2. DIENSTVERLENING	6
3. FORUM BIEDEN	14
4. IMAGO VERSTERKEN	22
5. INTERNATIONALE PROJECTEN	28
6. VERENIGING	30
7. BESTUUR EN BUREAU	32
8. OVERZICHT ACTIEVE LEDEN	36
9. FINANCIEEL JAARVERSLAG	40
Colofon	43

Allard Pierson Museum, Amsterdam

Foto cover:
Nieuwjaarsreceptie 2009 in GEM/Fotomuseum Den Haag
| foto: Fred Ernst |

Eric Fischer | foto: R. Fokke |

voorwoord

In meerdere opzichten was 2009 een gedenkwaardig jaar. De economische crisis barstte in alle hevigheid los. Hoewel de crisis vooralsnog voorbij lijkt te gaan aan de branche, was hij voor individuele musea zeker merkbaar. Nooit eerder vertoond en uitermate jammer was het faillissement van het Scheringa Museum. Tot op de dag van vandaag vecht de directie om de collectie elders onder te kunnen brengen. De hele gang van zaken is wel onbedoeld een krachtig pleidooi voor het Museumregister, dat onverminderd pleit voor het onderbrengen van particuliere collecties in aparte stichtingen. Los van de crisis was het ook het jaar waarin openingen werden uitgesteld vanwege vertraagde bouwwerkzaamheden. Zowel het Rijksmuseum als het Stedelijk Museum in Amsterdam moesten melden dat hun opening - weer - later gaat plaatsvinden. Daar stond de spectaculaire opening van de Hermitage Amsterdam tegenover. Er waren helaas ook inbraken te betreuren, in mei in het eerder genoemde Scheringa Museum en iets later in Stadsmuseum IJsselstein. Er was gesteggel over de vestigingsplek van het Nationaal Historisch Museum in Arnhem. En de vernieuwing en verjonging van museumdirecteuren ging in 2009 gewoon door.

In 2009 was het ook drie jaar geleden dat we met het bureau - aangestuurd door directeur Siebe Weide - serieus zijn gaan werken aan de wens van de Nederlandse Museumvereniging een sterke brancheorganisatie te maken. Tijd voor een eerste terugblik aan de hand van onze vier kernfuncties: belangenbehartiging, imagoverbetering, dienstverlening en forum bieden. De belangenbehartiging leek gediend met het project vrije toegang t/m 12 jaar voor de musea, op basis van de wensen van de musea. Alleen haalden voortschrijdend inzicht en de crisis een streep door de rekening. Minister Plasterk moest het project afblazen. Toch bleef er iets positiefs over met het project Experimenten stimuleringsmaatregelen voor museumbezoek t/m 12 jaar, waarvoor OCW ruim € 4,7 miljoen vrijmaakte. Het project Museale Verwervingen - over de herkomst van kunst in musea die in de jaren 1933-1945 uit joods bezit is geroofd - is in volle gang. Het vernieuwde Museumregister wordt breder en daarmee worden de eisen zwaarder. De nadruk ligt niet op een momentopname maar op een continue proces van kwaliteitsverbetering in dialoog met de omgeving. Het aantal Museumkaarthouders bleef stijgen. Een goede ontwikkeling, ook voor het imago van musea. De jaarlijkse bijdrage die we ook in 2009 van de BankGiro Loterij mochten ontvangen is niet lager geworden. De dienstverlening komt steeds meer van de grond. De eigen inkooporganisatie Value2Source scheelt voor veel musea behoorlijk in uitgaven. De forumfunctie van de vereniging is de laatste drie jaar enorm uitgebreid met onze Nieuwjaarsrecepties, beter bezochte ALV's en natuurlijk het Museumcongres, waarvan de 3e editie in 2009 in Middelburg zelfs een beetje té drukbezocht was.

Intussen draait de lobby in Den Haag volop. Dit leidde onder andere tot nieuwe, bredere projecten in de kunst- en cultuurwereld. Dat is belangrijk, omdat we met het oog op de crisis en de politieke ontwikkelingen vooral de handen ineen moeten slaan.

Eric Fischer

Voorzitter Nederlandse Museumvereniging

Viziersmasker
Museum Het Valkhof, Nijmegen

inleiding

De Nederlandse Museumvereniging - opgericht in 1926 - is de landelijke vereniging voor de gehele museumbranche. De vereniging behartigt de collectieve belangen van de Nederlandse musea en verleent diensten die bijdragen aan de ontwikkeling van de branche op weg naar meer professionaliteit en kwaliteit. Daarnaast biedt de vereniging een forum door te zorgen voor een sterk netwerk tussen museumprofessionals zodat kennis zich snel verspreidt en nieuwe inzichten ontstaan. Tenslotte werkt de vereniging aan het versterken van het museumimago en aan grotere, meer gevarieerde publieke belangstelling voor musea.

Belangen behartigen

Museum Beelden aan zee, Den Haag/Scheveningen | foto: Carla Keijzer |

De Museumvereniging vertaalt de wensen en behoeften uit het veld zoveel mogelijk naar beleid en activiteiten voor de verenigingsleden.

1a. LOBBY

De vereniging doet aan lobby voor het museumveld en onderhoudt daartoe veel actieve contacten met relevante personen uit de politiek, ambtelijke wereld en journalistiek. Om de belangenbehartiging kracht bij te zetten is de Museumvereniging 'aandeelhouder' van de Cultuurformatie, lid van de Federatie Cultuur, lid van MKB Nederland en lid van het Platform Toerisme en Recreatie. Voor Europese afstemming neemt de vereniging deel aan het Network of European Museum Organisations. Deze netwerken stellen de vereniging in staat de ontwikkelingen op de voet te volgen en bij te dragen aan het collectieve belang van de cultuursector in het algemeen.

1b. AGENDA 2026

Regeren is vooruitzien. Dat geldt niet alleen voor de overheid, ook de branche regeert over zijn lot door vooruit te blikken. Onderzoek naar de ontwikkelingen in de maatschappij en binnen de musea in de komende decennia kan aantonen wat de belangrijkste trends zouden kunnen zijn en hoe die nu kunnen worden geïnitieerd, bevorderd of eventueel voorkomen. De Museumvereniging voert hierover gesprekken met leden en deskundigen. Uiteindelijk komt daar de strategische agenda voor de branche en de branchevereniging uit voort. In aansluiting op het feit dat in 2026 de Museumvereniging 100 jaar bestaat, kreeg de agenda deze naam.

1c. PROJECT MUSEALE VERWERVINGEN

Na de bekendmaking op de nieuwjaarsbijeenkomst begin januari ging het project *Museale Verwervingen sinds 1933* op 1 februari van start. Doel van het onderzoek is vaststellen in hoeverre zich in Nederlandse museale collecties objecten bevinden waarvan de herkomstgeschiedenis verwijst naar roof, confiscatie, gedwongen verkoop of andere verdachte omstandigheden in de periode 1933 tot aan het einde van de Tweede Wereldoorlog.

Commissie en projectteam

Op voordracht van de Museumvereniging werd een commissie benoemd die onder voorzitterschap van Prof dr Rudi Ekkart in maart voor het eerst bijeen kwam. Deze Commissie Museale Verwervingen is verantwoordelijk voor de opzet en uitvoering van het onderzoek en de publicatie van de resultaten. Het project loopt tot eind 2012. Het projectteam bestaat uit Helen Schretlen en Marieke Krabshuis (sinds 1 juli).

Musea informeren

Om het museale veld te informeren over de start van het onderzoek kregen alle Nederlandse musea een uitnodiging aan het project deel te nemen. De musea die vanwege hun collectie voor het onderzoek in aanmerking komen, blijken gemotiveerd deel te nemen. Het zijn er inmiddels 165. Op www.museumvereniging.nl is uitgebreide informatie te vinden voor musea over hoe het onderzoek aan te pakken met praktische tips en achtergrondinformatie.

Deelnemers

Na de zomer organiseerde het projectteam vier informatiemiddagen in verschillende delen van het land. De musea kregen informatie over de achtergronden en praktische aanpak van het onderzoek. Daarnaast bleek het zinvol met elkaar van gedachten te wisselen over het lastige onderwerp. Een aantal musea ging daarna voortvarend aan de slag. Aan het einde van het jaar werden de eerste resultaten gemeld. Musea die twijfelen of een herkomst van een object uit hun collectie verdacht is, kunnen contact opnemen met het projectteam.

Dienstverlening

De branche heeft belang bij een permanente hoge kwaliteit en bepaalt daarom zelf de normen die het daarbij nastreeft. Musea vormen zo als het ware een gilde, een beroepsgroep waarin men elkaar onderling aan die normen houdt. Dit schept ook vertrouwen bij partijen in de omgeving van musea zoals overheden, inspecties, bij maatschappelijke partijen zoals scholen en bij het publiek. Met producten en diensten hoopt de Museumvereniging de leden te steunen in het verbeteren en behouden van hun professionele kwaliteit.

2a. ETHISCHE CODECOMMISSIE VOOR MUSEA

De Ethische Codecommissie voor Musea (voorheen Commissie Museale Gedraglijn) werd in 1991 ingesteld door de Nederlandse Museumvereniging, ICOM-Nederland, het Landelijk Contact van Museumconsulenten, de Stichting Museumjaarkaart en de Nederlandse Federatie van Vrienden van Musea met als doel te adviseren terzake van of als toetsing aan de Ethische Code. Deze code geldt als norm voor ethisch handelen in de sector. De Museumvereniging stelt naleving van de code als voorwaarde voor lidmaatschap.

Advies Urker Schedels

Begin 2009 vroeg het Comité Urker Schedels via de Nederlandse Museumvereniging de Ethische Codecommissie voor Musea om een advies betreffende de Urker Schedels. De schedels zijn in de tweede helft van de 19e eeuw van het kerkhof in Urk ontvreemd en ter hand gesteld aan een Utrechtse hoogleraar voor onderzoekdoeleinden. In de loop van de tijd zijn zij in de collectie van het Universiteitsmuseum Utrecht terechtgekomen. Een naar het oordeel van de Commissie representatief Comité uit Urk diende een verzoek in tot teruggave van de schedels met de uitdrukkelijke intentie deze op grond van levensbeschouwelijke motieven te herbegraven in de eigen gemeenschap. Na een zorgvuldige afweging van alle argumenten van zowel het Comité Urker Schedels als het Universiteitsmuseum Utrecht is de Commissie tot de conclusie gekomen dat in dit concrete geval de schedels behoren te worden teruggegeven aan Urk. Het Universiteitsmuseum benadrukt het belang van de schedels voor de wetenschap, zowel voor onderzoek als educatie. Om in de toekomst wetenschappelijk onderzoek te kunnen continueren, heeft het Comité het aanbod gedaan de schedels bovengronds in een beenderkist te begraven. Een in 1999 uitgebracht advies over een Groenlandse Eskimo in het Westfries

Museum diende als uitgangspunt bij de beraadslaging van de Commissie. Partijen waren tevoren overeengekomen zich te zullen conformeren aan het door de Commissie uit te brengen advies. Het advies is ook in het Engels vertaald. Verder hadden enkele actuele zaken wel de aandacht van de commissie, maar zag de Commissie geen aanleiding daarover advies uit te brengen. Dit werd bovendien niet aan haar gevraagd. Met één museum werd op diens verzoek een gesprek gevoerd over de ethische kant van het verzamelbeleid.

Eén van de Urker schedels
Universiteitsmuseum Utrecht

In 2009 bestond de commissie uit de volgende personen:

De heer mr. N. van Lingen (voorzitter),
oud-vicepresident van het Gerechtshof te Amsterdam

Mevrouw drs. M. Brouwer,
directeur Museum Het Valkhof Nijmegen

De heer mr. R. Klomp,
raadsheer in het Gerechtshof te Amsterdam

Mevrouw P. Kruseman,
oud-directeur Amsterdams Historisch Museum

Mevrouw S. Legêne,
hoogleraar politieke geschiedenis aan de Vrije Universiteit

De heer drs. R. Vos,
oud-directeur Instituut Collectie Nederland

Mr. A. Hogeweg-Bos, uitvoerend secretaris

De commissie vergaderde in 2009 zes keer.

Commissieleden waren bij de volgende symposia en debatten aanwezig:

- Oratie prof. dr. S. Legêne als hoogleraar politieke geschiedenis aan de Vrije Universiteit *30 januari*
- Studiemiddag selectie van het ICN *19 maart*
- Symposium Teylers Museum, De exotische mens *23 maart*
- Symposium mr. N. van Lingen bij afscheid van het Hof *15 mei*
- Link - OBAlive 'Grenzen aan de kunst' (zie ook www.obalive.nl, 3 juni 2009) *3 juni*
- Expertmeeting UvA *26 juni*
- Museumcongres Middelburg *8/9 oktober*
- Kunst & Recht over Unesco Verdrag *6 november*
- Promotie Katja Lubina *25 november*

2b. MUSEUMREGISTER

Voortgang huidige systeem

Registratie en herijking binnen het bestaande systeem gaan gewoon door. In 2009 deden in totaal 81 musea mee aan de registratie. Hiervan zijn 18 musea nieuw waarvan er 10 geregistreerd werden en 8 voorlopig geregistreerd. Verder werden 50 musea herijkt en konden 8 voorlopige registraties omgezet worden in volledige. Zes geregistreerde musea werden uit het register verwijderd, waarvan drie in verband met sluiting. De stand per 31 december 2009: 404 musea geregistreerd, waarvan 233 herijkt.

Herziening Museumregister

Het project herziening Museumregister maakte in de zomer een doorstart met een nieuw projectplan, geschreven door Twynstra Gudde. Het project heeft als doel het ontwikkelen en inrichten van één overkoepelend kwaliteitssysteem voor de ijking en registratie van de Nederlandse musea, dat andere (kwaliteits) systemen incorporeert. Het project wordt in verschillende fasen uitgevoerd door meerdere werkgroepen, bestaande uit zowel museum-directeuren als extern deskundigen. In november begon de Werkgroep Normen met het ontwikkelen en vaststellen van een op de branche afgestemde normenset waaraan musea moeten voldoen om in het Museumregister te kunnen komen. Behalve de normenset moet het nieuwe Museumregister bestaan uit een onafhankelijk en objectief toetsingssysteem, een gebruiksvriendelijk en kostendekkend registratiesysteem en een betrouwbare uitvoeringsorganisatie. Bij de vernieuwing hoort ook een nieuwe naam: Museumregister Nederland.

Bestuur

Het bestuur kwam in 2009 vijf maal bijeen. De voorzitter van de landelijke adviescommissie voor museumregistratie, Hanneke Nusselder, was als adviseur bij de vergaderingen aanwezig.

Nieuwe folder
Museumregister
Nederland

Het bestuur van de SNMR bestaat uit:

Inge van der Vlies (voorzitter), *hoogleraar staats- en bestuursrecht, kunst en recht, UvA*
Leo Adriaanse, *adviseur musea/plv. directeur Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland*
Peter Schoon, *directeur Dordrechts Museum en Museum Simon van Gijn*

Charlotte van Rappard-Boon is als *waarnemer* aan het bestuur verbonden

Anneke Hogeweg is *secretaris*. Zij verzorgde het contact met de landelijke adviescommissie en de museumconsulenten

2c. MUSEUMCOLLEGE

In 2009 is het concept Museumcollege geëvalueerd. Het wordt in 2010 verder uitgewerkt. Samen met de sectie PR & Marketing werd de cursus museummarketing georganiseerd, voor 20 deelnemers. Daarnaast mochten aanbieders van trainingen die de Museumvereniging relevant acht voor de sector hun aanbod op de website plaatsen, waarbij leden korting kregen en voorrang bij aanmelding van de cursussen.

Het aanbod bestond onder andere uit:

- Masterclass hostmanship
- Workshop P-flex
- Workshop nieuws maken
- Media- en presentatietraining
- Diverse juridische cursussen van Artt.
- Het inspiratie-atelier
- Cursus cultureel ondernemerschap
- Cursus contractfinanciering en cultuur
- Cursus onderhandelen binnen subsidierelaties

Yoruba Masker
Afrika Museum, Berg en Dal

2d. LEDENSERVICE/LEDENVOORDEEL

Uitslagen ledentevredenheidsonderzoek

De resultaten van het ledentevredenheidsonderzoek van eind 2008 door TNS NIPO werden begin 2009 bekendgemaakt. Uit het onderzoek blijkt dat de leden vertrouwen in de vereniging hebben en vinden dat de vereniging goed presteert. Desondanks zijn er wel verbeterpunten aan te wijzen. De sterke punten zijn de Museumkaart, belangenbehartiging, de Ethische code, het Museumcongres en de producten en diensten voor de leden, zoals inkoopvoordeel. De verbeterpunten liggen bij bereikbaarheid het beantwoorden van vragen, het Museumregister, activiteiten op het gebied van arbeidsvoorwaarden en het faciliteren van de secties. Deze punten hebben inmiddels de volle aandacht. De Museumvereniging werkt volop aan verbetering van de service, het Museumregister wordt vernieuwd en er is een projectgroep Toekomst Arbeidsvoorwaarden in het leven geroepen. Daarnaast is voor het faciliteren van de secties een vaste medewerker in dienst gekomen.

Beleid commerciële partijen

In 2009 is besloten geen samenwerkingsverbanden meer aan te gaan met commerciële partijen anders dan via onze collectieve inkooporganisatie Value2Source. Verzoeken van commerciële partijen tot samenwerking worden beantwoord met een verwijzing naar Value2Source, de advertentiemogelijkheden in Museumvisie en de uitgebreide beursvloer van het Museumcongres in oktober. Het bestuur had de volgende overwegingen bij dit besluit:

- uit het ledentevredenheidsonderzoek blijkt dat leden weinig tot geen prioriteit geven aan de service, ook al vinden ze dat deze goed wordt uitgevoerd
- promotie en advertenties zijn en blijven mogelijk via het Museumcongres en het tijdschrift Museumvisie
- de Museumvereniging blijft neutraal ten opzichte van producten en diensten. Zo kan geen belangenverstrengeling verondersteld worden (dit is één keer voorgekomen)
- kortingen voor leden worden gerealiseerd via inkooporganisatie Value2Source

Werkgeverschap

Projectgroep Toekomst Arbeidsvoorwaarden

Om te inventariseren wat de Nederlandse Museumvereniging voor haar leden kan betekenen op het gebied van arbeidsvoorwaarden is het project Toekomst Arbeidsvoorwaarden in het leven geroepen. Verschillende mogelijkheden, waaronder ook die van een arbocatalogus, zijn onder deskundige leiding van de AWWN besproken in een projectgroep (zie voor de leden hoofdstuk 9).

De geadviseerde taken voor de Museumvereniging:

- Een commissie in het leven roepen die zich gaat buigen over werkgeverszaken in het algemeen en die kan dienen als klankbord bij de ontwikkeling en vernieuwing van taken op dit vlak
- De Museumvereniging heeft een model arbeidsvoorwaardenregeling dat tegen vergoeding beschikbaar is voor leden van de Museumvereniging. Het advies is dit model te actualiseren
- De sector heeft behoefte aan ondersteuning op het gebied van functies en functiewaardering. Dit kan goed opgelost worden door een breed toepasbaar handboek functieomschrijvingen te ontwikkelen
- Een benchmark functiewaardering voor werkgevers ontwikkelen. Omdat er behoefte is aan verdere ondersteuning op het gebied van belonen, is gedacht aan een benchmark voor beloningsverhoudingen
- In het kader van kennisdeling, draagvlak en om dubbel werk te voorkomen is het advies van de projectgroep altijd samenwerking te zoeken met de VRM over werkgeverszaken en altijd te streven naar informatiedeling en wederzijdse betrokkenheid

- Een CAO wordt niet geadviseerd door de projectgroep. Dit advies wordt gesteund door de resultaten van een enquête waaruit blijkt dat hieraan bij de leden van de Museumvereniging geen breed gedragen behoefte is
- De projectgroep adviseerde al snel om een Arbo-catalogus te ontwikkelen. Omdat de tijdsdruk groot was in verband met beschikbare subsidies is deze mogelijkheid snel onderzocht en afgewezen. De sociale partners (VRM en ABVA/KABO FNV) hadden twijfels over de noodzaak van een catalogus

Nieuw

- Er zijn twee nieuwe modellen beschikbaar gekomen voor de leden: het model schenkings-overeenkomst en het model bruikleenovereenkomst
- Inkooporganisatie Value2Source heeft onder andere de volgende nieuwe producten beschikbaar voor de leden: uitzendkrachten via ASA Student, payroll services via Proxx Payrolling, kaarsen (voor bijvoorbeeld kastelen en landhuizen) en diverse verzekeringen waaronder een collectieve ziektekostenverzekering

Museumaanbod

MuseumAanbod is het digitale serviceoverzicht voor leden van de Museumvereniging. Drie keer per jaar ontvangen onze leden in deze vorm een actueel overzicht van exclusief ledenvoordeel, diverse services en relevante onderzoeken in de museumwereld.

Branche-informatie

Museumkaart marketinganalyse: musea die de Museumkaart accepteren kunnen een analyse ontvangen over de Museumkaarthouders onder hun bezoekers: waar komen ze vandaan, hoe vaak komt men, hoe is de samen-

stelling jong versus oud, welke musea bezoeken ze nog meer, et cetera. Met meer dan 650.000 Museumkaarthouders is dit voor elk museum waardevolle informatie.

Museum Analyse Systeem (benchmark): musea kunnen hun bedrijfsprestaties verbeteren door die onderling te vergelijken. Het door Stichting Museana ontwikkelde Museum Analyse Systeem is daarvoor een nuttig instrument. De Museumvereniging participeert in Museana en streeft naar een snelle verspreiding, zodat zoveel mogelijk musea er baat bij hebben en een representatief overzicht ontstaat van economische grootheden van de branche.

Onderzoek vrijwilligers

Reinwardt-stagiaire Laura de Bonth-Boonstra rondde in 2009 haar onderzoek naar vrijwilligers in musea af. Zij heeft diverse interviews gehouden en een enquête onder 592 musea met een hoge respons van 33% (194 musea). Op basis van de uitkomsten heeft zij een beeld geschetst van de huidige situatie op het gebied van vrijwilligersbeleid in de museale sector, de knelpunten en de best practices. De aanbevelingen uit dit rapport worden in 2010 gebruikt voor een publicatie over vrijwilligers in musea.

Pieter Robol II, Chanoekia, zilver, Amsterdam 1753
Joods Historisch Museum, bruikleen van NIHS, Amsterdam

Forum bieden

Stof tot Nadenken, Centraal Museum Utrecht | foto: Ernst Moritz |

De diversiteit aan musea in Nederland is enorm. 'Het museum' bestaat niet, geen museum lijkt op een ander. Daarom vormen musea onder elkaar vele netwerken, op zoek naar (h)erkenning en gedeelde ervaringen. Het aantal informele en formele verbanden in de sector is groot en draagt bij aan de binding in de sector, maar ook aan versnippering van kennis, kunde en kracht. Het is de taak van de Museumvereniging om de vele netwerken een forum te bieden en ze onderling met elkaar te verbinden. Dat versterkt de identiteit van de sector en de binding tussen musea en de vereniging.

3a. SECTIES

De secties zijn erg belangrijk voor de dynamiek van de Museumvereniging en het contact tussen de leden onderling. Zij worden geleid door actieve museummedewerkers, die naast hun drukke normale werkzaamheden discussiebijeenkomsten, studiedagen en - reizen organiseren met als doel informatie met vakgenoten uit te wisselen en te netwerken.

Sectieraad

De sectieraad - de voorzitters van de secties - kwam in 2009 bijeen op 2 april, 25 juni en 19 november. De raad bestond op 19 november uit:

- Dimitry van den Berg, het Dolhuys, sectie PR & Marketing
- Thijs Boers, Museum Ons' Lieve Heer op Solder, sectie Kastelen en Landhuizen
- Marco Grob, Centraal Museum, sectie Veiligheidszorg en Facility Management
- Doede Hardeman, Gemeentemuseum Den Haag, sectie Kunstmusea
- Wilbert Helmus, Fries Museum, sectie SIMIN
- Kitty Jansen-Rompen, Museum Het Domein, sectie Culturen
- Hans van Keulen, Theater Instituut Nederland, sectie Collecties
- Eppo Runia, Mauritshuis, sectie Publiek & Presentatie
- Fokelien Renckens, Zaans Museum/Zaanse Schans, bestuurslid Nederlandse Museumvereniging en voorzitter sectieraad
- Annemarie de Wildt, Amsterdams Historisch Museum, sectie Historische musea

Ondersteuning vanuit het bureau: Laura Teerling. Hieronder de korte jaarverslagen van alle secties. Hun bestuursleden zijn te vinden onder het hoofdstuk Actieve Leden.

Sectie Collecties

De eerste activiteit van het jaar voor de sectie Culturen, over duurzaam collectiebeheer, werd helaas afgelast vanwege te weinig deelnemers. De najaarsbijeenkomst op 5 november was succesvol met een bezoek aan het depot van het Stedelijk Museum. De sectie eindigde het jaar met een uitverkochte studiedag CHV: *Oefening redt Kunst* op 15 december in het Centraal Museum in Utrecht, samen met de Nationale Projectgroep Collectie Noodplan en de sectie Veiligheidszorg & Facility Management. In het bestuur trad Monique Brederoo af als penningmeester.

Sectie Culturen

De sectie begon het jaar met een tentoonstellingsanalyse in het Dolhuys in Haarlem op 5 februari. Op 15 mei was er een studiemiddag in het Afrika Museum rond het thema *Exotisch of Modern?* In de zomer, op 2 juli, werd buiten bij Museum GoudA gediscussieerd tijdens de studiemiddag *Ontzamelen*. Op 16 september hervatte de sectie haar activiteiten met de Salonbijeenkomst over *Holland-symbolen en identiteit* in het Aboriginal Art Museum in Utrecht. Tijdens het beroepsverenigingcongres voor antropologen op 30 oktober verzorgde de sectie een panel over ontwikkelings-samenwerking en antropologie en de toepassing in musea. Op 5 en 6 november ging de sectie samen met de sectie Historische musea op excursie naar musea in Tongeren en Luik. Wim Manahutu nam afscheid als voorzitter van de sectie. Hij werd opgevolgd door Kitty Jansen, voorheen penningmeester. In haar plaats kwam Sandra van den Broek. Als nieuw lid traden Caroline van Santen en Maaïke Kool toe tot het bestuur.

Sectie Historische musea

De sectie begon het jaar met een studiedag over *Musea en (verdwenen) ambachten*. Een touringbus vol deelnemers reed naar verschillende ambachtsmusea in Horst en omgeving. Op 6 juni organiseerde de sectie een studiemiddag in Utrecht over *stadsgeschiedenis* in het Utrechts Archief met stadswandeling naar het Centraal Museum. Samen met de sectie Culturen ondernam de sectie in november een excursie naar België naar het Gallo-Romeins Museum in Tongeren, Musée de la Vie Wallonne, Grand Curtius en het Archéoforum in Luik. Jos Schatorjé nam als voorzitter afscheid. Annemarie de Wildt, voorheen bestuurslid, volgde hem op. Dennis Nieweg trad aan als nieuw bestuurslid.

Sectie Kastelen en Landhuizen

Op 11 juni was er een zeer geslaagde studiedag - samen met het ICN - met meer dan 70 deelnemers op kasteel Heeswijk: *In het stof bijten!* Een studiedag over *housekeeping*. Jorien Jas, conservator Geldersche Kastelen, werd vervangen door haar collega-conservator Steven Coene.

Sectie Kunstmusea

De sectie organiseerde op 26 maart een succesvolle, uitverkochte studiemiddag met 50 aanmeldingen over *musea en de pers* - met journalisten - in Museum de Paviljoens in Almere. Wim van Sinderen (Fotomuseum Den Haag) en Caroline Boot (Audax Textielmuseum) traden af als respectievelijk voorzitter en penningmeester. Doede Hardeman en Anke van der Laan volgden hen op. Billie Jo Krul werd nieuw bestuurslid.

Roemer Glas

Sectie PR en Marketing

In mei organiseerde de sectie een studiereis naar Berlijn. Met 36 enthousiaste deelnemers vertrok de sectie per bus naar Berlijn om daar in vijf dagen verschillende musea en gebouwen te bezoeken zoals het Jüdisches Museum, het Denkmal für die ermordeten Juden met informatiecentrum, het DDR Museum, het Deutsches Historisches Museum, de ambassade van Nederland en de Berlinische Galerie. Op het Museumcongres in Middelburg verzorgde de sectie een workshop *Image sells*. Pien Rommens, Openluchtmuseum Arnhem en Antia Wiersma, Mauritshuis Den Haag namen afscheid van het bestuur en werden opgevolgd door Ellen ter Hofstede en Sandra Bechtholdt.

Sectie Publiek en Presentatie

De sectie organiseerde op 19 maart een *Day After* in Centrum voor Beeld en Geluid, bezocht door 90 geïnteresseerden. Op 16 april volgde een tentoonstellingsanalyse in het pas daarvoor geopende Verkade Paviljoen in Zaandam. Een gepland dagje Gent op 15 mei ging door te weinig aanmeldingen, helaas niet door. Herman van Gessel (Tropenmuseum) trad af als voorzitter en werd opgevolgd door bestuurslid Epcó Runia. Daarnaast traden Caroline Breunesse (Museum voor Communicatie) en Mila Ernst (IISG) ook af. Nieuw in het bestuur kwamen Caroline Bunnig, Saskia van Haaren, John Leek en Annemarie van Eekeren.

Sectie SIMIN

Op 13 maart verzorgde de sectie een middag ter gelegenheid van *1 jaar SPECTRUM*, met als speciale gast Nick Poole, directeur van the Collections Trust. Op 30 november stond de najaarsmiddag - georganiseerd in samenwerking met het Overleg Kunsthistorische Bibliotheken Nederland - in het teken van *Born Digital, (hoe) bewaar je dat*. De middag werd goed bezocht door zo'n 80 geïnteresseerden.

Sectie Veiligheidszorg en Facility Management

Op 18 juni organiseerde de sectie in het Teylers Museum een studiemiddag *Dineren onder de Nachtwacht*, over de *do's and don'ts* van verhuur. Hoe zit het met de veiligheid van collectie en gasten, verwachtingen van de bezoekers, contracten, etc. De bijeenkomst was met 68 deelnemers uitverkocht. In het najaar, op 12 november, volgde een studiemiddag *Hoe aardig kan je beveiligd zijn* in het Centraal Museum Utrecht. Het ging over de spanning tussen gastvrijheid en beveiliging in musea met als centrale vragen: in hoeverre kunnen beveiligers gastvrij zijn? En in hoeverre kunnen gastheren/vrouwen beveiligers zijn? Op 14 december organiseerde de Nationale Projectgroep Collectie Noodplan met de sectie én de sectie Collecties *Oefening redt kunst*, een studiedag voor 80 belangstellenden over de integratie van Collectie- en Bedrijfshulpverlening (CHV en BHV)-procedures in het integrale calamiteitenplan van culturele instellingen. Willem Heckman en Nina Duggen traden in 2009 af als bestuurslid. Daarvoor in de plaats trad Michiel Leenaar aan.

3b. EVENEMENTEN

Jaarlijks organiseert de Museumvereniging een aantal vaste evenementen waarbij leden elkaar ontmoeten.

Nieuwjaarsreceptie 5 januari 2009

Maandag 5 januari was de nieuwjaarsbijeenkomst in Fotomuseum/GEM in Den Haag. De kersverse directeur Benno Tempel hield een pleidooi voor sponsors. Hij vond dat musea veel actiever zouden moeten worden in het noemen van hun sponsors, zoals ze in de sport doen. Siebe Weide maakte in zijn speech bekend dat het congres van 2009 in Middelburg zou plaatsvinden. Zijn mededeling dat het onderzoek naar museale verwervingen 1933-1945 in 2009 van start ging leidde de volgende dag tot veel persbelangstelling van binnen- en buitenlandse journalisten.

Algemene Ledenvergaderingen

De voorjaarsvergadering werd gehouden op maandag 18 mei in Museum Het Valkhof in Nijmegen. Vooraf werd voor het eerst een directeurenbijeenkomst georganiseerd, waarbij de ontvangende directeur geïnteresseerde collega's rondleidde en verbouwings-, gemeentelijke en andere kwesties besprak. Op de ALV werden vier nieuwe bestuursleden gekozen en er ontstond een levendige discussie over het Nationaal Historisch Museum.

De najaarsvergadering op maandag 23 november had - mede omdat de pas geopende Hermitage gastheer was - een zeer hoge opkomst. Na de directeurenontvangst was op de ALV aandacht voor de experimenten voor museumbezoek van kinderen t/m 12 jaar, een nieuw 5-jarenplan voor de Museumkaart en de Resolutie van Middelburg, het resultaat van een werkgroep tijdens het congres over de relatie tussen musea en gemeenten.

Foto links: Een van de vele werkgroepen op het congres
Foto rechts: Commissaris van de Koningin in Zeeland Karla Peijs
heet de genodigden welkom | foto's: Fred Ernst |

Museumcongres

Het Museumcongres vond op 8 & 9 oktober plaats in de abdij en het Zeeuws Museum in Middelburg met als thema *Ben ik in beeld? Musea in tijden van beeldcultuur*.

De Amerikaanse 'experience-goeroe' Joseph Pine bepleitte dat musea hun authenticiteit moeten bewaren en bewaken. Filosoof Henk Oosterling constateerde vier verschuivingen in de 21^e eeuw: kennis wordt informatie, zelfreflectie wordt interactie, authenticiteit een ervaring en het museum een medium dat ingebed ligt in een infrastructuur van permanente educatie. Jan Müller, directeur van Beeld & Geluid, signaleerde dat het in dit digitale tijdperk niet meer gaat om zenden, maar om gevonden worden. Jan Slagter, oprichter van Omroep Max, bekritiseerde de vrees van musea om zich te richten op de markt van het 'schitterende grijs': 50-plussers en hun behoefte aan zingeving en cultuur. De Belgische trendwatcher Tom Palmaerts signaleerde de

visueel ontstane gemeenschappen van jongeren en de achterstand van musea om hierop in te haken. Peter Husty van het Salzburg Museum - winnaar van de European Museum Award of the Year 2009 - vertelde dat zijn museum zo is vernieuwd dat het informatie en entertainment tegelijk kan bieden. Slotspreker Edward Rozzo, hoogleraar visuele communicatie, liet in een vlamdend betoog zien dat het belang van beelden nooit onderschat moet worden.

| foto: Fred Ernst |

Leer de leden kennen

Om de leden beter te leren kennen en van dienst te kunnen zijn is in 2009 het ledenbezoekprogramma van start gegaan. Drie medewerkers van het bureau, waaronder een MT lid, bezoeken in dit kader drie musea in een bepaalde provincie om deze beter te leren kennen en uit eerste hand te horen wat ze van de Museumvereniging weten en verwachten. De eerste bezoeken in maart waren naar Noord-Holland: het Stedelijk Museum Alkmaar, Museum van de 20^e Eeuw en het Westfries Museum in Hoorn. In juni volgde Utrecht met een bezoek aan het Aboriginal Art Museum, Volksbuurtmuseum Wijk-C en Stadsmuseum Woerden. In oktober was Noord-Brabant aan de beurt met bezoeken aan het Noordbrabants Museum in 's Hertogenbosch, het Liberty Park in Overloon en Museum Jan Cunen in Oss. Friesland stond eind november op de agenda met bezoeken aan Tresoar en het Fries Museum in Leeuwarden en het Koninklijk Eise Eisinga Planetarium in Franeker. De bureau-medewerkers ervaren de bezoeken als uiterst leerzaam en zinvol. Zij komen terug met nieuwe ideeën voor verbetering of voor producten en diensten. Vice versa ervaren de meeste musea de bezoeken als informatief en nuttig.

3c. COMMUNICATIE

De Museumvereniging wil als brancheorganisatie *first call* zijn voor haar leden en ook voor bedrijven die met musea werken, andere culturele instellingen en de overheid. Heldere en duidelijke communicatie over de producten en diensten is daarbij onontbeerlijk. Daartoe worden de volgende middelen ingezet:

www.museumvereniging.nl

De verenigingssite is één van de visitekaartjes van de Museumvereniging. Leden moeten hier snel en gemakkelijk antwoorden op veel vragen kunnen vinden, naast het actuele museumnieuws, vacatures en de agenda. Daartoe moet de site vernieuwd worden en aangepast aan de eisen van deze tijd. In 2009 is, na een uitgebreide analyse uit 5 bedrijven, bureau ICATT gevraagd dit uit te voeren. Het is een operatie met oog op de toekomst, wanneer ook museum.nl in hetzelfde CMS wordt geïncorporeerd en er een koppeling komt met de database. Met één centraal systeem wordt het werk een stuk efficiënter in tijd en kosten.

Museumberichten

Museumberichten is de maandelijkse digitale nieuwsbrief voor de museumwereld. Museumberichten brengt actuele nieuwtjes, berichten van de secties, de agenda van cursussen en studiedagen, personeelwisselingen in de musea, oproepen en de column van directeur Siebe Weide, met zijn mening over actuele kwesties. Tien keer per jaar ontvangen meer dan 2.500 leden en belangstellenden Museumberichten.

Museumvisie

Voor verdieping, museale kwesties in binnen- en buitenland, spraakmakers, ideeën en meningen geeft de Museumvereniging het vaktijdschrift

Museumvisie uit. Museumvisie heeft een onafhankelijke hoofdredacteur, die werkt met een redactiecommissie van museum- en bureaumedewerkers. Museumvisie verschijnt elk kwartaal in een oplage van 2.400. Leden ontvangen gratis een aantal exemplaren (van 5 tot 1, afhankelijk van hun contributieschaal).

Museumenquête

Met online enquêtes evalueert de Museumvereniging de tevredenheid van de leden over de georganiseerde evenementen en peilt de mening van leden over actualiteiten. De Museumvereniging werkt mee aan enquêtes onder de leden waarvan zij meent dat die in het belang van de sector zijn en bewaakt zo de enquêtedruk.

Imago versterken

Allard Pierson Museum, Amsterdam

Musea horen bij de belangrijkste publiekstrekkingen in de cultuur- en vrijetijdssector. Het aantal bezoeken schommelt al jaren tussen de 20 en 22 miljoen, net achter het filmbezoek en voor het bezoek aan de podiumkunsten. Een goede prestatie als je kijkt naar de concurrentie van de zondagsopening van winkels in veel steden, thuiscinema en internet. Musea moeten beschikken over goede marketing en promotiemiddelen. Het is de taak van de Museumvereniging dit aan te vullen met collectieve promotie zoals het Museumweekend en www.museum.nl. Belangrijk doel daarbij is mensen te verleiden tot museumbezoek door een sterk imago uit te dragen en de drempel te verlagen. De Museumkaart speelt daarbij een prominente rol.

4a. IMAGO MUSEA

Op basis van resultaten uit een imago-onderzoek gaat de Museumvereniging op verschillende manieren verbeteringen in de praktijk brengen.

4b. EXPERIMENTEN STIMULEREN MUSEUMBEZOEK DOOR KINDEREN

Tijdens de voorbereidingen van het project Vrije toegang voor kinderen t/m 12 jaar bleek uit diverse onderzoeken dat het erg onzeker is of gratis toegang leidt tot substantieel meer kinderen die naar het museum gaan. Minister Plasterk besloot daarom in het voorjaar eerst verder te willen onderzoeken wat de effecten zijn op de bezoekersaantallen. De minister achtte het - vooral in de context van de economische crisis - niet verantwoord het relatief hoge bedrag van € 27 miljoen in te zetten voor een tamelijk onzeker resultaat. Hij wilde eerst meer zekerheid hoe museumbezoek van kinderen op de basisschool of in gezinsverband het beste gestimuleerd kan worden. Daartoe nodigde hij de Museumvereniging uit in het najaar een plan in te dienen voor een experiment in 2010 waaruit in de praktijk moet blijken hoe effectief gratis toegang voor kinderen is. Wellicht zijn andere manieren om het museumbezoek van kinderen te stimuleren effectiever. Voor dit plan, in het najaar van 2009 ingediend en gemaakt door een externe deskundige samen met Jessica van der Pluijm, stelde hij € 4,7 miljoen beschikbaar. In het plan is sprake van 7 experimenten om museumbezoek door kinderen te stimuleren.

De 7 experimenten

Het doel van de experimenten is inzicht te krijgen in hoe kinderen het best kunnen worden gestimuleerd musea te bezoeken. Het voorstel is daartoe 7 experimenten uit te voeren die duidelijk kunnen maken wat de beste methoden zijn.

De uitgangspunten zijn:

- bij succes worden ze landelijk ingezet
- geen tijdelijke effecten, maar bij succes meerjarige continuïteit
- onderscheid tussen gezinsbezoek en schoolbezoek in onderzoeksvragen
- onderscheid tussen kinderen die nooit en 'wel eens' een museum bezoeken
- toetsen gratis toegang en vergemakkelijken bezoek door bijvoorbeeld vervoer

De experimenten bevatten:

1. gezinsbezoek
2. schoolbezoek
3. website voor kinderen
4. centraal coördineren schoolbezoek
5. landelijke kindermuseumweek
6. specifieke maatregelen voor kinderen
7. invloed docenten

Aanbestedingsprocedure

Vanwege het beschikbare bedrag voor de experimenten bleek eind 2009 dat een aanbestedingsprocedure verplicht was. Deze is inmiddels ingezet. De projectcoördinatie vanuit de Museumvereniging is in handen van Jessica van der Pluijm.

| foto: Rooie Peper |

4c. DE MUSEUMKAART

Verkoop

Het gaat onverminderd goed met de Museumkaart. De verkoop bleef ook in 2009 stijgen. Met een groei van 12,8% verliep dat voortreffelijk. In totaal zijn in 2009 bijna 675.000 Museumkaarten verkocht. Vooral in de musea liep de verkoop goed. Een groeiend aantal mensen neemt na de eerste aanschaf van de kaart in het museum of via een actie een abonnement op de kaart.

De verdeling per verkoopkanaal was in 2009 als volgt:

Musea	150.188	(+17%)
Abonnementen	444.890	(+9,9%)
Acties*	79.368	(+5%)
Totaal	674.446	(+12,8%)

*onder acties vallen aanbiedingen, verkoop aan bedrijven, internetverkopen e.d.

Actie voor kinderen t/m 12 jaar

In de zomer is de Stichting Museumkaart met een actie ingehaakt op het niet doorgaan van de vrije toegang voor kinderen tot en met 12 jaar. In juli en augustus kregen kinderen tot en met 12 jaar de kans de Museumkaart te kopen voor € 15 in plaats van € 22,45 (de normale prijs van € 17,50 plus de eenmalige administratiekosten van € 4,95 bij 1^e verkoop). De actie werd afgesloten op de Uitmarkt in Amsterdam waar de Museumkaart traditiegetrouw met een stand aanwezig is tussen de musea. Tijdens de actie zijn meer dan 6.000 Museumkaarten verkocht aan kinderen in de doelgroep. Dat is twee tot drie keer zoveel als normaal in dezelfde periode. Een heel mooi resultaat, zeker omdat ook ± 1.000 (groot)ouders voor de gelegenheid - voor de normale prijs - een kaart kochten.

Barcode op Museumkaart

In 2009 startte de voorbereiding van de introductie van de barcode op de Museumkaart. Het is de bedoeling dat registratie met barcode in de loop van 2010 de controlefunctie gaat overnemen van de magneetstrip. De barcode heeft veel voordelen, zoals op afstand kunnen blokkeren, één museumbezoek verkopen, reserveren via internet etcetera. Ook de musea die nu geen kassa hebben kunnen de Museumkaart scannen voor de toegangsregistratie. Daardoor wordt de Museumkaart straks bij alle aangesloten musea gecontroleerd. Bijkomend voordeel voor deze musea is dat ook zij gebruik kunnen maken van de marketingmogelijkheden van de kaart. Zo kunnen zij inzicht krijgen in het profiel en de herkomst van hun Museumkaartbezoekers en kunnen zij zien hoeveel herhaalbezoeken van Museumkaarthouders zij krijgen.

Bezoek

De ruim 400 aangesloten musea kregen ongeveer 3,5 miljoen bezoeken met een Museumkaart. Gemiddeld wordt 20% van het totale museumbezoek afgelegd met de kaart. Dit percentage kan overigens per museum nogal verschillen. Hiermee draagt de Museumkaart duidelijk bij aan de stijging van bezoek aan de aangesloten musea.

Uitkering

In 2009 is bijna € 16 miljoen uitgekeerd aan de deelnemende musea voor de bezoeken met de Museumkaart. Dat is € 2 miljoen meer dan in 2008.

Partner: BankGiro Loterij

De BankGiro Loterij is de goede-doelenloterij voor cultuur. In 2009 mocht de Museumvereniging namens de Stichting Museumkaart voor de 9^e keer een substantiële financiële bijdrage ontvangen. Met de € 500.000 per jaar die de BankGiro Loterij voornemens is ons ook de komende jaren te

Bestuurslid, Peter Schoon,
Directeur Siebe Weide,
Hoofd Goede Doelen, Marieke van Schaik,
Hoofd Marketing & Communicatie Bert Boer
| foto: Roy Beusker |

BankGiro Loterij
CULTUUR MAAKT JE RIJKER

schenken kan een deel van de communicatiedoelstellingen verwezenlijkt worden. De BankGiro Loterij is hoofdbegunstiger van de Museumkaart en staat als zodanig prominent op alle publieke uitingen. Op het jaarlijkse Goed Geld Gala in februari maakte de BankGiro Loterij de resultaten van het voorafgaande jaar bekend evenals de bijdragen voor de verheugde beneficiënten, uitgedrukt in een cheque. In 2009 waren alle beneficiënten hiervoor te gast bij het Spoorwegmuseum in Utrecht.

Tijdens de feestelijke bijeenkomst, onder andere toegesproken door Alexander Rinnooy Kan, bleek dat het goed ging met de loterij, die maar liefst € 58 miljoen kon uitkeren, de helft van alle inkomsten. Als gevolg daarvan groeide het aantal museale beneficiënten verder tot 45. Voor de museumwereld een geweldige ontwikkeling, zeker in het licht van de crisis. Dankzij een extra trekking kreeg een aantal instellingen ook een eenmalig bedrag, zoals Museum Van Loon voor de aankoop en restauratie van het koetshuis in hun tuin, de Keukenhof voor restauratie van het kasteel en het Mauritshuis voor de uitbreiding.

4d. MUSEUMKAARTMAGAZINE

De Museumkaart groeit, dus het Museumkaartmagazine groeit mee. Vier keer per jaar krijgen inmiddels 350.000 kaarthouders het magazine in de bus vol exclusieve aanbiedingen van aangesloten musea en een tentoonstellingsoverzicht. Voor de musea is het een goed en efficiënt promotiemiddel. Vrijwel alle musea krijgen meer bezoek als ze in het magazine staan en vaak moeten ze - als ze rondleidingen of lezingen verzorgen - er meerdere bijboeken. Sinds 2009 worden af en toe fotosessies van Museumkaarthouders gemaakt in willekeurige musea. In het magazine is regelmatig een selectie van de foto's te zien. In 2009 is, als gevolg van een kostenbesparingsexercitie in 2008, gekozen voor een nieuwe vormgever. Dat betekende afscheid nemen van Edenspiekermann Design & Communicatie, die qua ontwerp aan de wieg van het magazine stond. Met advertenties - gemiddeld 3 à 4 per nummer - worden de kosten gedrukt. Daarnaast kunnen musea en andere organisaties bijlagen meesturen, desgewenst met de hele oplage. Vaker doen zij dat naar specifieke selecties, bijvoorbeeld kaarthouders van een bepaalde leeftijdsgroep of specifieke regio's.

Voorzijde 27e Museumkaartmagazine
| ontwerp: De Mediafabriek, Utrecht |

4e. E-MAGAZINE

Ook de oplage van het E-magazine, de digitale variant van het Museumkaartmagazine, groeide gestaag met een gemiddelde toename van bijna 6.000 adressen per editie van 203.000 naar ruim 243.000. Musea en andere culturele instellingen bieden kaarthouders iets exclusiefs en er verschijnen een paar advertenties in. In 2009 verscheen het E-magazine 7 keer, plus een extra editie ten behoeve van omroep C.

4f. NATIONAAL MUSEUMWEEKEND

Het Museumweekend op 4 & 5 april was de 28^e editie en had als thema Verleiden. De campagne bestond uit beelden van 3 verschillende mensen, ieder met een bijzonder museumobject. Een man met opgezette leeuw, een vrouw met een kanten 'molensteenkraag' en een jongen met een oude radio. De pay off was 'Laat je verleiden door een museumstuk'. In deze verschillende uitingen met een knipoog verleide de Museumvereniging het publiek om naar een museum te gaan. De site bood musea tips hoe de drempelvrees van nieuw publiek te overwinnen. De diversiteit in leeftijd en aanpak resulteerde in goed zichtbare plaatsingen

Museumweekend 2009:

Laat je verleiden door een museumstuk
| vormgeving: Annelies Frölke |

in talloze prints: alle huis-aan-huisbladen, de NL-bladen in de grote steden (Den Haag, Utrecht, Rotterdam en Amsterdam), de omslag van het Museumkaartmagazine, de Elegance, Adformatie, landelijk Museummagazine en de Opzij. Via Bizon waren de affiches in het hele land te zien.

4g. WWW.MUSEUM.NL

De site is gebouwd in 2002, maar aan de voorkant nog goed. Het content management systeem was wel verouderd en is daarom in 2008 vernieuwd. Museum.nl is nog altijd de enige site in Nederland waar alle musea en zoveel mogelijk tentoonstellingen op één plek bijeen te vinden zijn. Het aantal bezoekers wisselt nogal. Met een gemiddelde van 40.000 à 60.000 per maand zitten er pieken bij in vakantieperiodes en dalen in andere weken. Het grootste deel van de bezoekers - ruim 40% - komt op de site via zoekmachines.

4h. MUSEUMPRIJS

De BankGiro Loterij en het Prins Bernhard Cultuurfonds geven gezamenlijk de jaarlijkse Museumprijs uit. Elk jaar kan een museum uit een wisselende categorie € 100.000 winnen. De Museumvereniging is hierin partner. Niet financieel, wel communicatief, door ervoor te zorgen dat zowel de musea als het publiek regelmatig op de hoogte worden gehouden van deze prestigieuze prijs.

4i. GEZAMENLIJKE PUBLIEKSUITGAVEN

De Nederlandse Museumagenda 2009

In 2009 verscheen de 4^e versie van de Nederlandse Museumagenda, een vaste samenwerking tussen de Museumvereniging en Bekking & Blitz Uitgevers in Amersfoort. Deze keer was het thema Kunstig Koken.

Nederland Museumland 18^e editie

Uitgeverij Inmerc, waarmee we sinds het begin Nederland Museumland uitgeven, is overgenomen door Kosmos Uitgevers. Zij willen het succesvolle overzichtsboek van musea graag blijven uitgeven. In 2009 verscheen de 18^e editie.

Internationale projecten

Beeld en Geluid, Hilversum

Musea zijn in vele opzichten onderdeel van het internationale verkeer, zowel door de mobiliteit van collecties (internationaal bruikleenverkeer) als die van het publiek (20% van de bezoeken is buitenlands toerist). Ter bevordering van dit internationale verkeer opereert de Museumvereniging in internationale netwerken en onderneemt zij de nodige activiteiten.

Matra

Maatschappelijke Transformatie: projecten ter bevordering van professionaliteit van museum-medewerkers in Oost-Europese landen. De herziene Matra-aanvraag voor Kroatië, Servië en Bosnië werd niet in maart ingediend maar pas eind september. Op verzoek van directie en bestuur vond eerst een evaluatie plaats over het internationale beleid en Matra in het bijzonder. In de bestuursvergadering van september werd besloten met Matra door te gaan zolang het programma dit nog mogelijk maakt. Tevens werd besloten in 2010 een nota internationaal beleid uit te brengen.

Matra Oekraïne

Eind april bezocht een delegatie van 10 personen, waaronder Valentijn Byvanck en Siebe Weide, Oekraïne voor afsluitende activiteiten van het project dat in 2006 van start ging.

Zo'n 200 deelnemers deden de afgelopen jaren mee aan trainingen museummanagement en -educatie. Daarnaast zijn 20 mensen opgeleid als trainers. Zij hebben examen afgelegd om in de toekomst zelf de verworven kennis te kunnen overdragen. Mede door de inzet van de Oekraïense projectgroep is binnen ICOM Oekraïne een dusdanig sterk netwerk ontstaan, dat dit als vervolg op het project als een vorm van Museumvereniging is gaan functioneren. Als tastbaar resultaat werd bij de slotconferentie in april

een praktisch handboek in het Oekraïens gepresenteerd met een oplage van 1.500 exemplaren dat - ook in digitale versie - voor de sector beschikbaar is. Vanuit Nederland zijn diverse museumdirecteuren en -medewerkers, direct en indirect bij het project betrokken geweest, zie voor een overzicht hoofdstuk 8. Projectleiders waren Gerdien Verschoor (directeur CODART) voor het gehele project en Renée Kistemaker (Amsterdams Historisch Museum) voor de digitalisering van Oekraïense museale collecties.

Het Oekraïneproject wordt gezien als één van de meest succesvolle Matra-projecten die vanaf 1996 door de Nederlandse Museumvereniging zijn uitgevoerd.

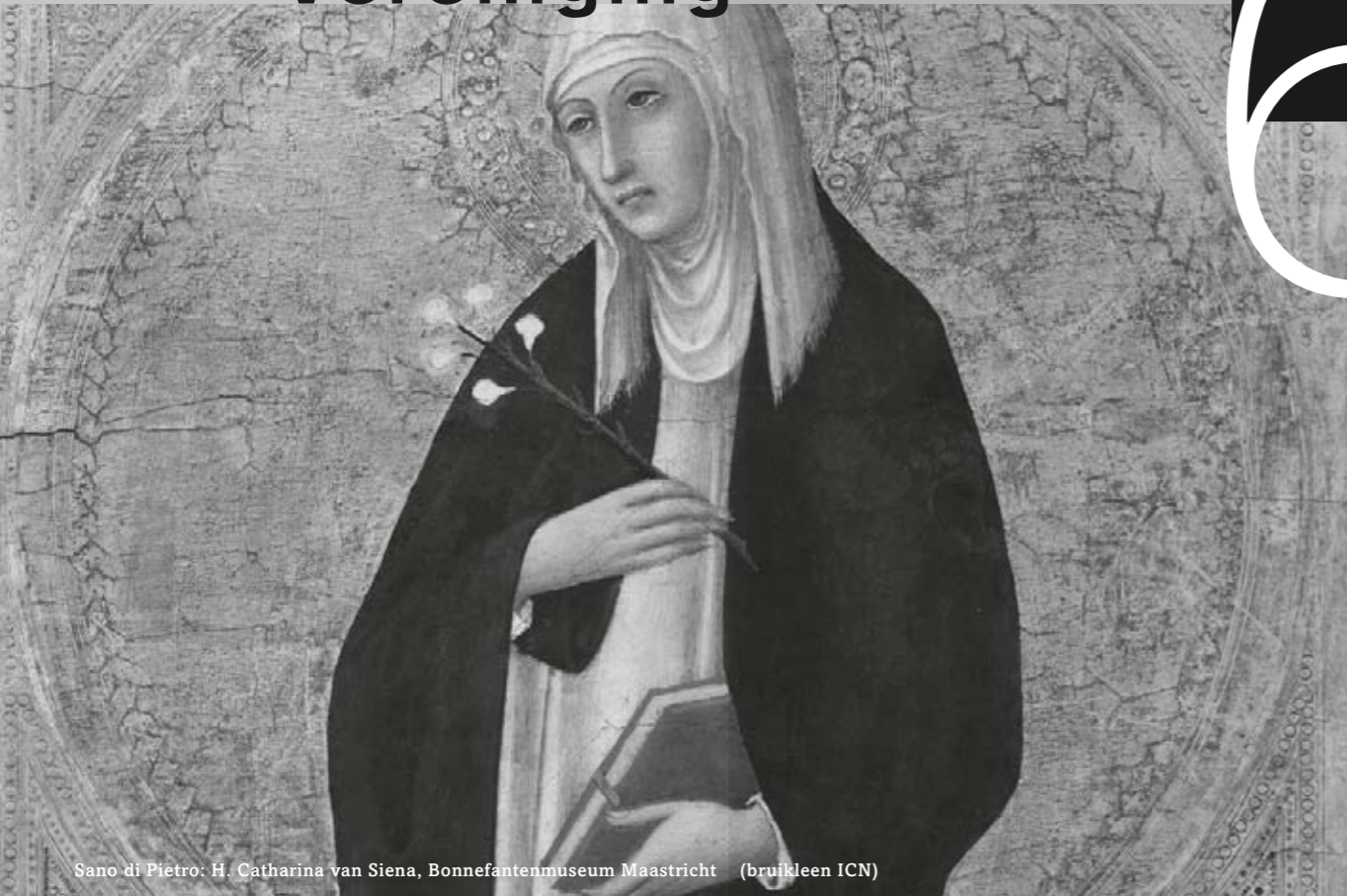
Matra Roemenië

In het kader van het Matra-project in Roemenië zijn in juni in Sibiu en in september/oktober in Cluj-Napoca de workshops Basis Museummanagement en Educatie gehouden. In juli reisde een delegatie van de Museumvereniging naar Boekarest voor een expertmeeting. Alle activiteiten verliepen naar wederzijdse tevredenheid. Zij vormden onder andere de voorbereiding op een boek over Museummanagement, dat in 2010 uitkomt. Projectleider van Matra Roemenië is Marieke van Oudheusden van het Graphic Design Museum in Breda. Laura Teerling helpt haar vanuit het bureau. De afsluiting van het project is gepland voor maart 2010.

Network of European Museum Organisations (NEMO)

Margriet de Jong en Siebe Weide woonden eind november de jaarlijkse bijeenkomst van dit netwerk bij in Linz, Oostenrijk. Tijdens de bijeenkomst is Siebe Weide gekozen als bestuurslid.

Vereniging

Sano di Pietro: H. Catharina van Siena, Bonnefantenmuseum Maastricht (bruikleen ICN)

Binnen het bureau wordt hard gewerkt aan de financiële administratie, de ledenadministratie en het beheer van de webactiviteiten.

Financiële administratie

Het financiële systeem is in 2009 verbeterd, wat de beheersmatige kant van de administratie bevordert heeft. Daardoor waren financiële overzichten, jaarrekening en begroting tijdig gereed, ondanks dat de controle van door de musea aangeleverde cijfers in het kader van het project Vrije toegang t/m 12 jaar een wissel trok op de beschikbare capaciteit. Subsidietrajecten over instellingssubsidie 2005-2008, ICT-project, Bruikleenonderzoek en Vrije toegang t/m 12 jaar zijn afgesloten en goedgekeurd door het Ministerie van OC&W. De extern gefinancierde projecten naast de normale bedrijfsvoering, zoals Experimenten stimuleringsmaatregelen museumbezoek voor kinderen, Museale Verwervingen en Museumregister, vormen een grote uitdaging en hebben geleid tot extra capaciteit.

Secretariaat/facilitaire zaken

Het secretariaat heeft een professionaliseringsslag ondergaan. Er zijn nieuwe mensen gekomen en er is betere ondersteuning van de directie tot stand gebracht. Het relatiesysteem is opgeschoond. De oude servers zijn vervangen en de vereniging is overgegaan op Windows XP en Office 2007.

Ledenadministratie/ICT

Het nieuwe contributiesysteem bracht de webmaster, tevens ledenadministrateur veel extra werk. We hebben 34 nieuwe leden mogen verwelkomen en afscheid genomen van 23 leden, waarvan 11 gelieerde leden. Voor 2010 hebben nog een kleine dertig musea het lidmaatschap aangevraagd. Elf musea hebben hun medewerking met de Museumkaart opgezegd, waarvan 1 lid.

Ziekteverzuim

Bij de Museumvereniging werkten in 2009 gemiddeld 16 FTE. Het ziekteverzuimpercentage is gemiddeld over het hele jaar 3,7%. Dat is ruim onder het landelijk gemiddelde ziektepercentage van 4,3%.

Bestuur en bureau

Symposium *Uit liefde voor de kunst*, Museum Van Bommel Van Dam, Venlo

Bestuur

Het bestuur is in 2009 vernieuwd en uitgebreid. Op de ALV van 18 mei namen Jan Vaessen, directeur Nederlands Openluchtmuseum en Cees van 't Veen, directeur Rijksdienst Cultureel Erfgoed, afscheid. Voor hen in de plaats kwamen vier nieuwe museumdirecteuren, een afspiegeling van grote, kleinere, gemeentelijke en provinciale musea. De bestuursleden van de Museumvereniging zijn identiek aan de leden van de Stichting Museumkaart, verantwoordelijk voor de beleidsontwikkeling van de kaart.

Bestuursleden worden benoemd voor een periode van vier jaar. Deze periode kan eenmalig worden verlengd.

Op 31 december 2009 bestond het bestuur uit:

Voorzitter

Eric Fischer,
bijzonder hoogleraar Bedrijfsgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en oud-directeur van het Verbond van Verzekeraars

Vice-voorzitter

Willem Bijleveld,
directeur Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam

Penningmeester

Peter Verhoeven,
oud-partner Ernst & Young Partners

Leden

Jouetta van der Ploeg
directeur Stadsmuseum Zoetermeer

Fokelien Renckens
directeur Zaanse Museum en Zaanse Schans

Jos Schatorjé
directeur Limburgs Museum Venlo

Peter Schoon
directeur Dordrecht Museum en Museum Simon van Gijn

Paul van Vlijmen
directeur Spoorwegmuseum Utrecht

Diana Wind
directeur Stedelijk Museum Schiedam

Museum Catharijneconvent, Utrecht

Bureau

In 2009 hebben wij een aantal nieuwe medewerkers mogen verwelkomen.

Irene Binnenmarsch kwam per 1 mei op de financiële administratie. Als administrateur werkte zij eerder bij o.a. het Van Gogh Museum.

Eva Polak werkt 2 dagen per week als secretaresse, naast Nina Merz die voorlopig via het uitzendbureau werkt.

Bij de afdeling Belangen en Dienstverlening kwam Helen Schretlen 1 februari in dienst als projectleider voor het onderzoek Museale Verwervingen.

In juli voegde Marieke Krabshuis zich als projectsecretaris bij hetzelfde project. Zij was al sinds 1 maart in dienst voor het project Vrije toegang kinderen t/m 12 jaar.

Bij de afdeling Marketing en Communicatie kwam Camille Boyer per 1 december in dienst als Senior Marketingmanager Museumkaart.

Alle personeelsleden die daar behoefte aan hadden hebben een stoomcursus kunstgeschiedenis gevolgd. Iedereen heeft een Excelcursus aangeboden gekregen. Het Hoofd Bedrijfsvoering/Controller volgde de opleiding Verenigingsmanager. De projectmedewerker Belangen en Dienstverlening deed die voor Verenigingsmedewerker en de senior projectmanager Dienstverlening/Museumregister de opleiding Verenigingsprofessionaal. Beide financieel medewerkers zijn gestart met de opleiding voor het praktijkdiploma Loonadministratie.

Op 31 december 2009 waren de volgende mensen in dienst:

Siebe Weide, directeur

Bedrijfsvoering

Antoinette Beijen-van den Steenhoven, directie-assistent

Joan Belfor, senior financieel medewerker

Irene Binnenmarsch, financieel medewerker

Hilda Boekel, webmaster

Wiola Grzesik, secretaresse, leden

Nina Merz, secretaresse

Eva Polak, secretaresse

Clien Waardenburg, hoofd Bedrijfsvoering en controller

Belangen & Dienstverlening

Anneke Hogeweg, coördinator kwaliteitszorg

Margriet de Jong, hoofd belangen & dienstverlening

Marieke Krabshuis, medewerker belangen/

projectmedewerker Museale Verwervingen

Helen Schretlen, secretaris Museale Verwervingen

Laura Teerling, coördinator secties, Museumcollege en Matraproject Roemenië

Anne van Velden, coördinator ledenvoordeel en onderzoek

Marketing & Communicatie

Ellen Bakema, medewerker marketing & communicatie

Bert Boer, hoofd marketing & communicatie

Camille Boyer, senior marketingmanager Museumkaart

Caroline Bunnig, senior projectmanager evenementen

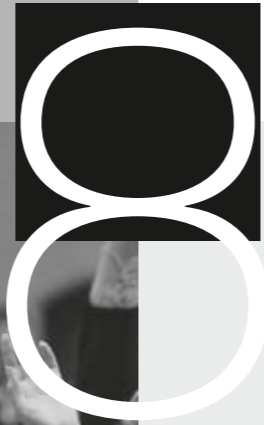
Carla Keijzer, senior communicatiemanager

Jessica van der Pluijm, projectmanager Experimenten stimuleringsmaatregelen museumbezoek t/m 12 jaar

Koen van Veen, projectmanager Museumkaart

Overzicht actieve leden

Museumcongres 2009, Middelburg | foto: Fred Ernst |

De Nederlandse Museumvereniging bestaat bij de gratie van haar leden. Als branchevereniging staat zij daarom voor 100% in dienst van de leden. Dat zou niet lukken zonder voortdurend contact en uitwisseling van ideeën met leden. Daarom is het voor bureau en bestuur erg plezierig en nuttig dat zij regelmatig een beroep kunnen doen op individuele leden als klankbord. In de secties, redactieraden, verschillende werkgroepen en voor adviezen uit het veld. Wij zijn veel dank verschuldigd aan iedereen die in 2009 actief was:

Secties

Sectie Collecties

- *Voorzitter:* Hans van Keulen, Theater Instituut Nederland Amsterdam
- *Secretaris/webmaster:* Karlijn Berends, Stedelijk Museum Amsterdam
- *Vertegenwoordiger Nederlandse Registrars Groep:* Cindy Zalm, Amsterdams Historisch Museum
- *Leden:* Klaartje Schweizer, Nederlands Openluchtmuseum Arnhem
Jos Zijlstra, Spoorwegmuseum Utrecht
Elly Pouwels, Erfgoedhuis Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch

Sectie Culturen

- *Voorzitter:* Kitty Jansen-Rompen, Museum Het Domein Sittard
- *Penningmeester:* Sandra van den Broek, Wereldmuseum Rotterdam
- *Secretaris:* Cunera Buijs, Museum Volkenkunde Leiden
- *Leden:* Maaïke Kool, Afrika Museum Berg en Dal
Siebe Rossel, Tropenmuseum Amsterdam
Frank van de Schoor, Museum Het Valkhof Nijmegen

Sectie Historische musea

- *Voorzitter:* Annemarie de Wildt, Amsterdams Historisch Museum
- *Penningmeester:* Christiaan te Strake, Stedelijk Museum Zutphen
- *Secretaris:* Peter Priester, Gemeentelijke Musea Zierikzee
- *Leden:* Benoît Mater-Koopstra, Drents Museum Assen
Dennis Nieweg, TwentseWelle Enschede
Annemarieke Willemsen, Rijksmuseum van Oudheden Leiden
Caroline van Santen, Zeeuws Museum Middelburg

Sectie Kastelen en Landhuizen

- *Voorzitter:* Thijs Boers, Museum Ons' Lieve Heer op Solder Amsterdam
- *Secretaris:* Diederik von Bönninghausen, Museum van Loon Amsterdam
- *Penningmeester:* Diane Visser, Kasteel Huis Bergh 's-Heerenbergh
- *Leden:* Ien Stijns, Museum Slot Loevestein
Poederoyen, Jacqueline Kerkhoff, Kasteel Heeswijk, Steven Coene, Geldersche Kasteelen

Sectie Kunstmusea

- *Voorzitter:* Doede Hardeman, Gemeentemuseum Den Haag
- *Secretaris:* Nicole Theeuwes, Stedelijk Museum Schiedam
- *Penningmeester:* Anke van der Laan, Frans Halsmuseum/De Hallen Haarlem
- *Leden:* Esther Lampe, De Pont Tilburg
René Pinggen, Museum Jan Cunen Oss
Billie Jo Krul, Museum Catharijneconvent Utecht

Sectie PR en Marketing

- *Voorzitter:* Dmitry van den Berg, Museum Het Dolhuys Haarlem
- *Penningmeester:* Arjan Agema, Nieuw Land Erfgoedcentrum Lelystad
- *Secretaris:* Annette Los, Museum Boerhaave Leiden
- *Leden:* Sandra Bechtholdt, Spoorwegmuseum Utrecht
Ellen ter Hofstede, Drents Museum Assen
Paul Klarenbeek, Fries Museum Leeuwarden
Bert Boer, Nederlandse Museumvereniging

Sectie Publiek en Presentatie

- *Voorzitter:* Epco Runia, Mauritshuis Den Haag
- *Penningmeester:* Deirdre Carasso, Museum Boijmans van Beuningen Rotterdam
- *Secretaris:* Annemarie van Eekeren, Amsterdams Historisch Museum
- *Leden:* Saskia van Haaren, Catharijneconvent Utrecht, Caroline Verweij, Noordbrabants Museum 's-Hertogenbosch, John Leek, Centrum voor Beeld en Geluid, Caroline Bunnig, Nederlandse Museumvereniging, Willem Jan Renders, Van Abbemuseum Eindhoven

Sectie SIMIN

- *Voorzitter:* Wilbert Helmus, Fries Museum Leeuwarden
- *Secretaris:* Erik Walsmit, Zuiderzeemuseum Enkhuizen
- *Leden:* Annette Gaalman, Erfgoedhuis Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch, Judith van Gent, Amsterdams Historisch Museum, Xenia Henny, Rijksmuseum Amsterdam, Trineke Kamerling, Fries Museum Leeuwarden, Tine van Nierop, Beeld & Geluid Hilversum, Wouter de Voogd, Stedelijk Museum Amsterdam

Sectie Veiligheidszorg en Facility Management

- *Voorzitter:* Marco Grob, Centraal Museum Utrecht
- *Secretaris:* Claudia Urru, Zeeuws Museum Middelburg
- *Penningmeester:* Monique Jaspars, Nederlands Openluchtmuseum Arnhem
- *Leden:* Peter Schoutens, Museum Ons' Lieve Heer op Solder Amsterdam, Dick Drent, Van Gogh Museum Amsterdam, Roelof van der Kooi, De Nieuwe Kerk en Hermitage Amsterdam, Michiel Leenaar, Mauritshuis, Robien van Gulik, Teylers Museum Haarlem (afgevaardigde van Nationale, Projectgroep Collectie Noodplan)

Werkgroep Normen

Heleen Buijs, Geldmuseum Utrecht
Annette Gaalman, Erfgoed Brabant
Sunny Jansen, Slot Loevestein Poederoyen
Ineke Middag, Singer Laren,
later Erfgoedcentrum DiEp Dordrecht
Jaap Nieweg,
Museumstoomtram Hoorn-Medemblik
Jan Sas, Reinwardt Academie

Projectgroep Toekomst Arbeidsvoorwaarden

Ciske Westerbeek, Filmmuseum Amsterdam
Frans van Hamburg, Maritiem Museum Rotterdam
Mieke Schumacher, Groninger Museum
Hans Buurman, Gemeentemuseum Den Haag
Peter Schoutens, Museum Ons' Lieve Heer op Solder Amsterdam
Frits de Vogel, Museum Het Valkhof Nijmegen
Alwin Niemeijer, Aviodrome Lelystad

Museumregister

Peter Schoon, Dordrechts Museum/
Simon van Gijn - museum aan huis
Antoinette Visser, Haags Historisch Museum/
Gevangenpoort Den Haag
Harry de Bles, Marinemuseum Den Helder
Heleen Buijs, Geldmuseum Utrecht
Janrense Boonstra, Bijbels Museum Amsterdam/
Museum Het Rembrandthuis
Jos Schatorjé, Limburgs Museum Venlo
Marijke Brouwer, Museum Het Valkhof Nijmegen

Ethische Commissie

Marijke Brouwer,
Museum Het Valkhof Nijmegen
Pauline Kruseman,
Amsterdams Historisch Museum

Klankbordgroep vrije toegang t/m 12 jaar

Hans Buurman, Haags Gemeentemuseum
Henry Winter, Afrika Museum Berg en Dal
Rik van Koetsveld, Van Gogh Museum Amsterdam
Marina de Kanter, Spoorwegmuseum Utrecht
Adelheid Ponsioen, Nederlands Openluchtmuseum Arnhem
Reinier Sinaasappel, Singer Laren

Matra-projecten

Herman Aarts, Stedelijk Museum Zwolle
Anneke van de Kieft,
Amsterdams Historisch Museum
Renée Kistemaker,
Amsterdams Historisch Museum
Judikje Kiers, Museum Ons' Lieve Heer op Solder Amsterdam
Marieke van Oudheusden, Graphic Design Museum Breda
Diana Timmer, Haags Historisch Museum/
De Gevangenpoort

Klankbordgroep Communicatie Vrije Toegang

Sandra Bechtholt, Spoorwegmuseum Utrecht
Pien Rommens,
Nederlands Openluchtmuseum Arnhem
Titus Yocarini,
Museum voor Communicatie Den Haag
Hans van Oel, Naturalis Leiden
Moncef Beekhof,
Joods Historisch Museum Amsterdam
Jasper van der Kuijp, Ministerie van OCW

Financieel jaarverslag

BALANS PER 31 DECEMBER 2009

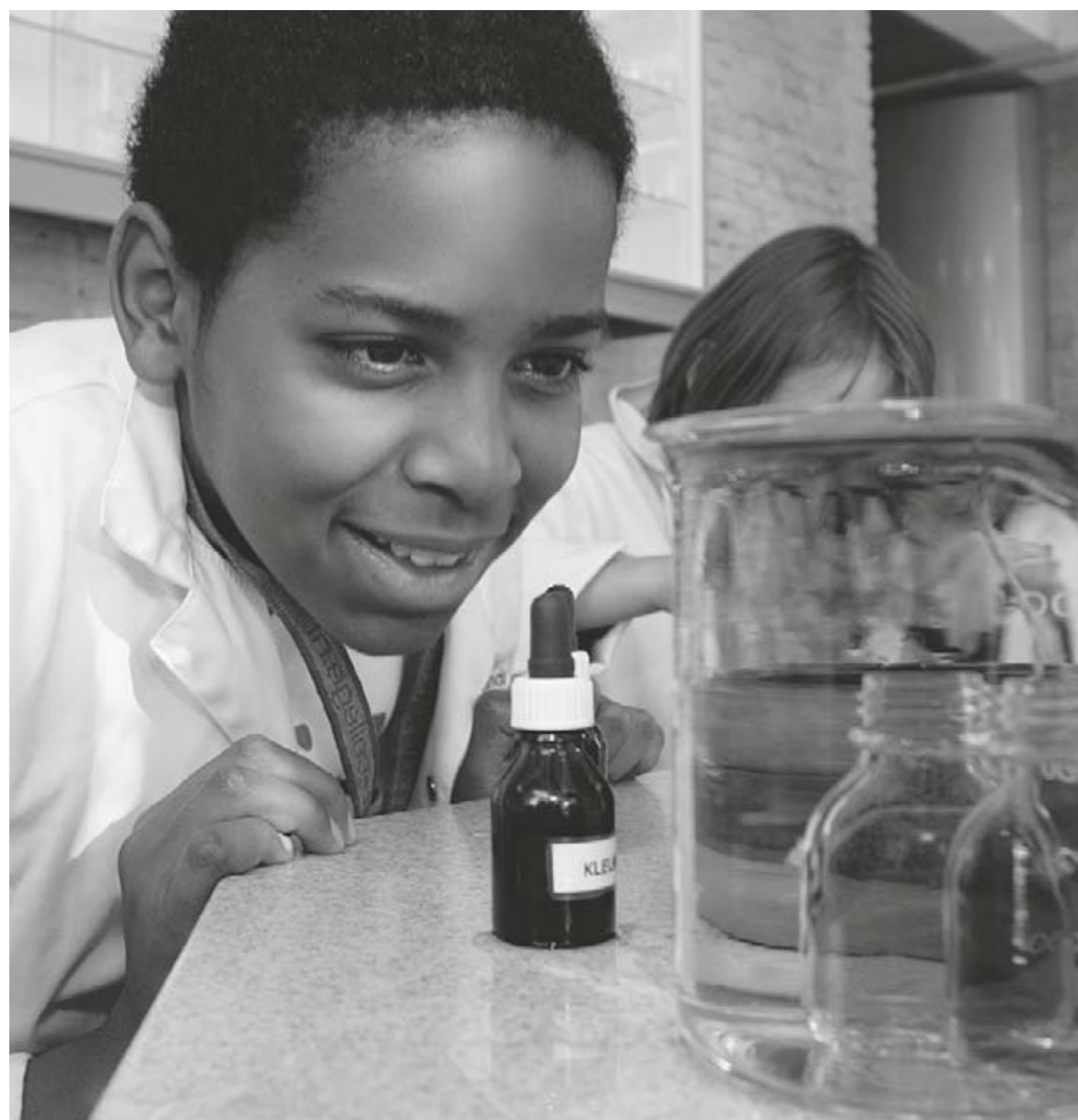
(na voorstel resultaatbestemming)

	2009 in euro's	2008 in euro's
Vaste activa		
Materiële vaste activa	53.048	22.493
Vlottende activa		
Vorderingen	450.133	354.054
RC Stichting Museumkaart	46.756	77.845
Liquide middelen	744.221	553.681
Som der vlottende activa	1.241.110	985.580
Balanstotaal	1.294.158	1.008.073
Reserves en fondsen		
Algemene reserve	292.088	276.994
Professionalisering musea	150.000	-
Bestemmingsfondsen	14.688	29.412
	456.776	306.405
Kortlopende schulden	837.382	701.668
Balanstotaal	1.294.158	1.008.073

FUNCTIONELE EXPLOITATIEREKENING OVER 2009

	2009 in euro's	2008 in euro's	Begroting 2009 in euro's
Baten			
Contributie	515.122	385.281	480.000
Diverse opbrengsten	503.235	560.705	595.000
Stichting Museumkaart	705.740	779.700	-
Subsidie Ministerie van OCW	803.575	136.222	630.000
Subsidie Ministerie van BuZa	225.322	208.436	282.000
Som der baten	2.752.994	2.070.344	1.987.000
Lasten personeel			
Personele lasten overhead Museumvereniging	82.503	326.756	357.039
Personele lasten intern gefinancierde projecten	147.994	-	-
Personele lasten extern gefinancierde projecten	410.325	34.012	-
Personele lasten Stichting Museumkaart	557.615	594.547	-
Lasten materieel			
Materiele lasten overhead Museumvereniging	102.897	138.906	240.367
Materiele lasten intern gefinancierde projecten	535.803	479.164	562.359
Materiele lasten extern gefinancierde projecten	620.142	247.391	825.000
Materiele lasten Stichting Museumkaart	148.125	185.153	-
Som der lasten	2.605.403	2.005.929	1.984.764
Financiële baten en lasten	2.777	1.980	
Exploitatiesaldo	150.369	66.394	2.236
	2009 in euro's	2008 in euro's	
Resultaatbestemming			
Toevoeging algemene reserve	15.092	173.680	
Onttrekking bestemmingsfonds OCW	-	86.204 -	
Onttrekking Gijzelaar Hintzenfonds	-	9.075 -	
Onttrekking reserve Internationaal	14.723 -	12.007 -	
Toevoeging Professionalisering musea reserve	150.000	-	
Totaal exploitatiesaldo	150.369	66.394	

Watermuseum Arnhem

COLOFON

Teksten

Ellen Bakema
 Bert Boer
 Caroline Bunnig
 Eric Fischer
 Anneke Hogeweg
 Margriet de Jong
 Carla Keijzer
 Helen Schretlen
 Laura Teerling
 Koen van Veen
 Anne van Velden
 Clien Waardenburg (tevens financieel verslag)
 Siebe Weide

Eindredactie

Carla Keijzer
 Jessica van der Pluijm

Ontwerp, vormgeving en beeldredactie

Recks Vos
 Ronald Horn

Drukwerk

Thieme Graf Media Groep, Almere

BankGiroLoterij
 CULTUUR MAAKT JE RIJKER

09

Nederlandse Museumvereniging

Rapenburgerstraat 123

Postbus 2975

1000 CZ Amsterdam

T (020) 551 29 00

F (020) 551 29 01

info@museumvereniging.nl

www.museumvereniging.nl

